

Národní památník na Vítkově

NÁRODNÍ MUZEUM

Kontakt:

Národní památník na Vítkově
U Památníku 1900, 130 00 Praha 3

Email: oncd@nm.cz

Telefon: 222 781 676

www.nm.cz

Komentované prohlídky a vzdělávací programy
pro školy můžete objednat na tel.: 222 781 676.

Vážení návštěvníci,

dovolte, abychom Vás srdečně přivítali v Národním památníku na Vítkově. Připravili jsme pro Vás tento text, který Vás seznámí s dějinami a interiérem Památníku. Přejeme Vám příjemnou cestu do minulosti a objevování dějinné zkušenosti, která je do této stavby neodmyslitelně vtisknuta.

Národní muzeum získalo Národní památník na Vítkově do své péče v roce 2000. Poté prošel rozsáhlou rekonstrukcí. V Památníku mimo jiné naleznete Slavnostní sál, Hrob neznámého vojína, zázemí Mauzolea Klementa Gottwalda či expozici Křížovatky české a československé státnosti a další přílehlé výstavní prostory. K dispozici je Vám také vyhlídka či kavárna s příjemným posezením.

NEJSTARŠÍ DĚJINY VRCHU VÍTKOVA A ŽIŽKOV V 2. POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Vítkov, kopec, který má svého genia loci, již odedávna přitahuje Pražany a je spojen s významnými událostmi českých dějin. První výrazná zmínka o Vítkovu pochází ze 14. století z doby Karla IV., který nechal na vrších v okolí Prahy vysadit vinice. Začínaly na úpatí Vítkova a táhly se dále přes Vinohrady až ke Karlovu. Vedle vína se na Vítkově pěstoval také chmel.

Vrcholný dějinný okamžik, který je spjat s husitským hnutím v českých zemích, se odehrál na vrchu Vítkovu v létě 1420. V březnu toho roku byla ve Vratislavi vyhlášena křížová výprava proti českému království. V průběhu dubna a května postupovala křížácká vojska pod velením císaře Zikmunda na Prahu. Zástupci pražských měst se rozhodli proti Zikmundovi bojovat a požádali o pomoc Tábor a další husitské obce. Zikmund ovládal Hradčany a Vyšehrad, zatímco Pražané

a husité kontrolovali vrch Vítkov. K rozhodující bitvě došlo 14. července 1420. Husité zde křížácké vojsko porazili.

Druhou polovinu 19. století můžeme charakterizovat jako dobu dovršení emancipace českého národa. Tato emancipace byla úzce spojena s vlastenectvím projevujícím se na místech, která byla bytostně svázána s českou historií. Díky svému geniu loci se takovým místem stal i Žižkov s vrchem Vítkovem. V roce 1877 byly Královské Vinohrady I. přejmenovány na Žižkov (Jan Žižka z Trocnova byl chápán jako symbol boje za české zájmy). Roku 1881 byl Žižkov povýšen na město. Vítkov byl vnímán jako symbol Čechů a dávné slávy českého národa, což přirozeně vedlo k úmyslu vybudovat na tomto místě Žižkův pomník. Iniciativa ke stavbě pomníku je spojena se jménem Karla Hartiga, prvního žižkovského starosty.

V roce 1882 byl v sále hostince *U Deklarace* založen *Spolek pro zbudování Žižkova pomníku na Žižkově*. Spolek pořádal národní slavnosti na Vítkově (např. v roce 1884) a roku 1910 byla na vrchu odhalena pamětní deska. Za vrchol činnosti Spolku lze považovat vyhlášení soutěže na stavbu Žižkova pomníku roku 1912. První cena nebyla udělena a činnost Spolku přerušila první světová válka.

VZNIK ČSR A ZALOŽENÍ PAMÁTNÍKU ODBOJE

V roce 1918 vzniká samostatný československý stát, který cílevědomě podporuje činnost spojenou se zachováním a rozvojem legionářské tradice. Proto je v květnu 1919 pod správou Ministerstva národní obrany (MNO) zřízena také instituce *Památník odboje*, která

měla za úkol shromážďovat písemné a hmotné památky oslavující odboj. V roce 1920 se pak *Památník odboje* z oddělení MNO mění v samostatný vojenský ústav v čele s plukovníkem Rudolfem Medkem. Cílem instituce *Památníku odboje* bylo vybudování samostatného objektu, v němž by se spojila funkce oslavně-pietní s aktivní vědecko-historickou činností (archiv, knihovna, muzeum). V této době *Památník odboje* již spolupracoval se zmiňovaným *Spolkem pro zbudování Žižkova pomníku na Žižkově*. Roku 1926 se obě instituce sloučily a vznikl *Sbor pro zbudování Památníku Osvobození a pomníku Jana Žižky z Trocnova*.

Na stavbu objektu byly uspořádány dvě umělecké soutěže. Zásadní byla druhá veřejná soutěž v roce 1925, v jejímž zadání se počítalo s oddělením budov Památníku. V první budově, umístěné na vrchu Vítkova, měli být pohřbeni významní představitelé prvního odboje a v druhém objektu, na úpatí kopce, kde dnes sídlí Vojenský historický ústav, měly být správní a muzejní prostory. První cenu v této soutěži obdržel architekt Jan Zázvorka.

Se stavbou muzejní budovy na úpatí kopce se započalo roku 1927 a o dva roky později již sloužila svému účelu. Stavba *Památníku Národního osvobození* byla zahájena až v roce 1928, kdy byl při příležitosti 10. výročí vzniku ČSR položen základní kámen na vrcholu Vítkova za účasti Tomáše G. Masaryka. V roce 1933 byla dokončena hrubá stavba. V dalších letech probíhaly práce na interiérech, na jejichž umělecké výzdobě se podílela řada významných umělců. V roce 1938 byla stavba dokončena do té míry, že byla připravena na odevzdání do majetku státu. Vinou mnichovských událostí se tak nestalo a Památník zůstal v majetku Sboru. Rovněž nebyla dokončena umělecká výzdoba. (Osudy Památníku po roce 1938 viz Ústřední síň a následující.)

SLAVNOSTNÍ SÍŇ

Slavnostní síň (5) je „srdcem“ Památníku. Ve své výstavbě je inspirována chrámovou architekturou – tvoří ji hloubkově dimenzovaný trojlodní sál s emporami nad bočními lodmi a bazilikálně převýšená střední loď. Dominantou Slavnostní síně je její přední prostor, který měl plnit při slavnostních a smutečních okamžicích funkci pódia. Nad předním prostorem je umístěna velká kovová plastika letícího okřídleného *Génia zvěstování svobody* sochařů Karla Kotrby a Ladislava Kofránka, která byla vytvořena a instalována v roce 1938. Plastika připomíná ženskou postavu anděla. Během druhé světové války byla Němci zničena, po válce znovu odlita a instalována.

Nad pódium je zavěšen goblén s velkým státním znakem první republiky, který navrhl akademický malíř Karel Svolinský. Goblén byl v dílně Marie Hoppe-Tainitzerové v Jindřichově Hradci. Aby jej Němci nezničili, byl poslán v roce 1938 na světovou výstavu do New Yorku. Po dlouhých peripetiích se goblén vrátil do Památníku až v roce 2001.

Nad pásovou oběžnou římsou Slavnostní síně je prostor členěn do polí, v nichž jsou keramické plochy zdobené historickými znaky zemí, které náležely do svazku první republiky. Podlaha, schodiště i stěny jsou z ušlechtilého mramoru v různé barevné kombinaci (šedočervená, černá, bílá). Okna ve stropě Slavnostní síně zajišťují její přirozené osvětlení.

V západní části Slavnostní síně je umístěna hudební tribuna s varhanami a prostorem pro zpěváky. Prostor píšťal je kryt mřížemi. Pod tribunou je umístěna mozaika *Kde domov můj*, jež je dílem Jakuba Obrovského. Prostor mezi schodišti je vyplněn krychlovým mramorovým blokem s velkým vavřínovým věncem od profesora Karla Štipla.

PREZIDENTSKÝ SALÓNEK

Prezidentský salónek (4) je jednotně architektonicky řešený prostor. Parketová podlaha je vyložena dubem a ořechem. Stěny jsou obloženy původní hedvábnou brokátovou tapetou s byzantským vzorem podle útržku látky nalezeného ve svatovítské katedrále v hrobce českých králů.

Křesla a oválný stůl v salóneku byly zhotoveny podle návrhu Jana Zázvorky. Ve středu severní stěny je umístěn elektrický krb krytý dekorativní mříží a alegorickou postavou nad překladem dle návrhu Jaroslava Horejce. Na protilehlé stěně je umístěn obraz *Tábor* od Vincence Beneše.

HROB NEZNÁMÉHO VOJÍNA

V prostoru pod jezdeckou sochou Jana Žižky z Trocnova se nachází Hrob neznámého vojína (10). Hrob neznámého vojína v Československé republice byl provizorně, jako dočasné místo piety, zřízen v roce 1922 na Staroměstské radnici. Zde byly uloženy ostatky neznámého vojína od Zborova. Na počátku existence protektorátu Čechy a Morava v roce 1939 se Hrob neznámého vojína stal místem, kde lidé symbolicky vyjadřovali svůj odpor proti nacistické moci. V roce 1941 byl Hrob nacisty zničen.

Po skončení druhé světové války se uvažovalo o jeho obnovení, tentokrát již na Vítkově. V rámci oslav třicátého výročí bitvy u Zborova¹ vedení československé armády rozhodlo, že zřídí v Národním památníku na Vítkově Hrob

neznámého vojína, který bude obsahovat ostatky od Zborova. Představitelé sovětského velvyslanectví však žádost o převezení ostatků od Zborova zamítli. V červnu 1949 probíhala úprava vojenského hřbitova u Dukly a během exhumace byly 14. července 1949 vyzvednuty ostatky jednoho z neznámých vojáků na hřbitově ve Vyšném Komárníku. Ostatky byly převezeny do Prahy a dočasně uloženy v Národním muzeu. V neděli 9. října 1949, v den vyvrcholení oslav 5. výročí bojů u Dukly² byly ostatky převezeny a uloženy do Památníku osvobození.

8. května 2010 byly do Hrobu, vedle ostatků neznámého vojína od Dukly, slavnostně uloženy jiné ostatky neznámého vojína od Zborova. Byla tím naplněna původní idea Památníku. Ostatky neznámých vojáků jsou uloženy v jedné rakvi. Sarkofág obklopuje šest pilířů obložených mramorem, jež jsou podpěrami vynášejícími sochu Jana Žižky z Trocnova. Reliéfy v Hrobu jsou dílem akademického sochaře Oskara Kozáka. V prostoru (uvnitř napravo – pravá loď) jsou umístěny pamětní desky českých účastníků novodobých zahraničních misí. Dnes je Hrob neznámého vojína vnímán v celé své šíři a významu jako výraz díky Čechům a Slovákům padlým v bojích za svobodu českého a československého státu. Od roku 2006 je zde také pohřben generál Alois Eliáš se svou manželkou.

Autorem bronzových plastik v předsálí Hrobu neznámého vojína je akademický sochař Otakar Švec. Jedná se o alegorie vojenských cností *Statečnost* a *Věrnost* (ženská postava).

¹ Bitva u Zborova (2. července 1917) byla součástí ruské letní ofenzivy proti rakousko-uherské armádě na východní frontě první světové války. Bitva představovala významné vystoupení československých legií v Rusku (Čs. střelecká brigáda), které v bojích u ukrajinského Zborova měly zásluhu na významném úspěchu jinak nezdařilé ruské ofenzivy.

² Od září do listopadu 1944 probíhala v závěrečné etapě druhé světové války tzv. karpatsko-dukelská operace, jejímž cílem byl rychlý průnik sovětských vojsk Dukelským průsmykem na Slovensko a poskytnutí pomoci Slovenskému národnímu povstání. Do operace byl zapojen 1. čs. armádní sbor v SSSR, který se účastnil nejtěžších bojů u města Dukla. V těchto bojích padlo velké množství československých vojáků. 6. 10. 1944 u Vyšného Komárníku vstoupily čs. jednotky na území Slovenska.

JEZDECKÁ SOCHA JANA ŽIŽKY Z TROCNOVA – VYHLÍDKA

Po první světové válce byla obnovena činnost *Spolku pro zbudování Žižkova pomníku na Žižkově*. Už v červnu 1920 byl za účasti prezidenta T. G. Masaryka položen základní kámen pomníku. Během 20. let následovalo několik uměleckých soutěží s neuspokojivými výsledky (1923, 1925, 1928). Realizace pomníku tak byla zadána mimosoutěžně v roce 1931 sochaři Bohumilu Kafkovi, profesoru pražské Akademie výtvarných umění. Socha měla být pojata monumentálně a realisticky. Kafkova práce na soše trvala celých deset let a pro sledování sochařovy práce byl ustanoven devítičlenný poradní sbor, sestávající z řady specialistů, včetně historiků a hippologů.

Pro práci na soše si Bohumil Kafka nechal vystavět nový ateliér na Ořechovce (27 metrů a 18 metrů vysoký). Nejprve začal vznikat samotný model koně bez jezdce. Jezdci stálo modelem více mužů. Tak byl navržen posez, tělo i hlava jezdce. Znalci historické výstroje poskytli údaje nejen o stylu oblečení jezdce, ale i o detailech, mimo jiné i o podobě třmenů. Kafka sádrový model Žižkovy sochy dokončil v listopadu 1941. Autor krátce po dohotovení modelu zemřel.

Socha byla odlita po osvobození. Její slavnostní odhalení se uskutečnilo 14. července 1950, v den výročí bitvy na Vítkově. Socha je upevněna na železobetonové trny zakotvené v tělese Památníku. Výška sochy činí 9 metrů, délka 9,6 metru a váha 16,5 tun.

ÚSTŘEDNÍ SÍŇ – STÁLÁ EXPOZICE

Ústřední síň (4) představuje jeden z pietních prostorů určených původně k pohřbívání významných představitelů československých legií. Legionáři zde však nikdy pohřbeni nebyli.

V období 30. let 20. století stálo uprostřed Ústřední síně deset sarkofágů z leštěného sliveneckého mramoru a šestnáct náhrobních desek z tmavého mramoru. Tato dispozice byla změněna v 60. letech 20. století. Po zpopelnění ostatků Klementa Gottwalda byl jeden z červených sarkofágů přesunut do centrální pozice. Do dalších dvou sarkofágů byly posléze uloženy urny s ostatky československých prezidentů Antonína Zápotockého a Ludvíka Svobody. V současné době se v tomto prostoru nachází stálá expozice *Křižovatky české a československé státnosti*.

V Ústřední síni se nacházejí čtyři reliéfy, které jsou vytesány do bloků mramoru zabudovaných do konstrukce budovy. Jejich autorem je Karel Pokorný. Reliéfy znázorňují témata *Útok* (útočícího francouzského legionáře, severovýchodní roh), *Obrana* (bránícího se ruského legionáře, jihovýchodní roh), *Umírání* (raněného italského legionáře, jihozápadní roh) a *Smrt* (mrtvého srbského legionáře, severozápadní roh).

S reliéfy se pojí zajímavé osudy Památníku během druhé světové války a okupace. Po vypuknutí druhé světové války byly spodní muzejní budovy (dnes Vojenský historický ústav), obsazeny Němci a ke konci války pustošeny. Budova Památníku zůstala do listopadu 1942 mimo pozornost wehrmachtu. Stavební správa Památníku tak od podzimu 1939 do léta 1940 podnikala utajené akce na záchranu veškerého cenného materiálu (například odvoz kovů pro odlití soch) či odvezení a uložení uměleckých děl. Díla, která nebyla možno odvézt, byla trvale maskována. To byl také případ právě zmíněných reliéfů, které byly změněny v neopracované kvádry v struktuře a lesku původního kamene.

V listopadu 1942 byl Památník obsazen okupační správou a ke konci války využit jako sklad wehrmachtu.

Po druhé světové válce se začalo pracovat na obnově Památníku a rovněž na nové přístavbě, která měla být věnována uctění památky druhého odboje. Únorové události roku 1948 však přinesly nový směr využití Památníku. V roce 1950 vypukl naplno boj proti legionářské tradici. Na základě rozhodnutí Ústředního výboru Komunistické strany Československa byl Památník osvobození změněn na proletářský panteon a došlo tak k změně jeho ideové funkce.

Dalším zásadním mezníkem se stal rok 1953. ÚV KSČ rozhodl zřídit v Památníku Mauzoleum Klementa Gottwalda

KOLUMBÁRIUM

Tento pietní prostor (6) byl původně určen k pohřbívání významných československých legionářů. Ti však v Kolumbáriu nikdy pohřbeni nebyli. Od roku 1951 zde byli pochováváni významní představitelé KSČ (např. Bohumil Šmeral, Stanislav K. Neumann), jejichž ostatky odtud byly přeneseny po roce 1989. Urny byly uloženy na Olšanských hřbitovech nebo si je převzaly rodiny pozůstalých. Autorem umělecké výzdoby Kolumbária je sochař Jaroslav Horejc.

V současnosti jsou zde připomenuty významné osobnosti, které pozitivním i negativním způsobem ovlivnily dění v českém a československém státě ve 20. století.

KAPLE PADLÝCH

V místech dnešní Kaple padlých (5) byl v původním návrhu severní vchod do pohřebiště. Kaple měla být určena k uložení ostatků čtyřiačtyřiceti italských a tří ruských legionářů, kteří byli popraveni rakouskými státními orgány v období první světové války. Jména byla vytesána

do šedé mramorové desky, která byla v 50. letech 20. století nahrazena bílými mramorovými deskami s verši Vítězslava Nezvala.

Autorem mozaikové výzdoby je Max Švabinský, který její návrh dokončil v roce 1935. Mozaika znázorňující apoteózu *Vlasti* se skládá ze čtyř polí nástěnných a dvou polí nástropních. Jednotlivá pole na stěnách jsou věnována ruským a italským legiím, vzpomínce na Francii a žalu Prahy a vlasti. Nástropní mozaiková pole jsou komponována z mlhoviny, hvězd a mléčné dráhy.

Dalším uměleckým dílem nacházejícím se v Kapli padlých je plastika *Raněný* sochaře Jana Štursy. Plastika vznikla v letech 1920–1921 a autor v ní ožívuje vzpomínky na vlastní válečné útrapy. Snahou bylo vyjádřit zmar života a poslední zápas těla, z kterého uniká život.

Uměleckou výzdobu prostoru dovršuje figurální svícen (30. léta 20. století) a reliéfy na dveřích (50. léta 20. století) s prvky socialistického realismu. Autorem je Jaroslav Horejc.

HLAVNÍ SÍŇ – VÝSTAVNÍ PROSTOR

Dle původního plánu byl v prostoru Hlavní síně (7) umístěn sarkofág, v němž měl být pohřben T. G. Masaryk. Ten však své pohřbení v Památníku odmítl a po jeho smrti také jeho rodina. V roce 1953 získal prostor novou funkci: byl přestavěn na Mauzoleum Klementa Gottwalda. Za přípravné práce přestavby odpovídal ministr národní obrany, Gottwaldův zeť, Alexej Čepička. Vzor pro Mauzoleum byl hledán v Moskvě (V. I. Lenin, J. V. Stalin) a Sofii (J. Dimitrov). Součástí Mauzolea bylo technické zázemí (viz Laboratoř a její zázemí v podzemí). Na stavbě se také podílel syn hlavního architekta Památníku Jan Zázvorka ml., filmový architekt.

Tělo Klementa Gottwalda bylo vystaveno uprostřed Mauzolea v proskleném sarkofágu. Ve víku byla zabudována osvětlovací tělesa v kombinaci se zrcátky. Přeprava těla do laboratoře v podzemí byla zajišťována pomocí teleskopického zařízení bez jediné vibrace. Nabalzamované Gottwaldovo tělo bylo oblečeno v modré generálské uniformě vrchního velitele československé branné moci. V roce 1958 byl Klement Gottwald převlečen do civilního obleku.

SÍŇ OSVOBOZENÍ

Síň osvobození (9) představuje východní část Památníku, která byla přistavena až po druhé světové válce. Dostavba byla plánována již za války architektem Janem Zázvorkou a původně měla být určena k uctění památky druhého odboje. Po roce 1948 se tento záměr změnil a nová přístavba byla otevřena v roce 1955 jako Síň Rudé armády.

Stěny síně jsou obloženy červeným mramorem. Okna jsou vyplněna deskami z tenkého rumunského mramoru. Celkem osm meziokenních pilířů je vyzdobeno mozaikami podle návrhu Vladimíra Sychry. V jednotlivých polích mozaiky jsou znázorněni zástupci různých druhů zbraní sovětské armády s doprovodnými verši Vítězslava Nezvala.

ZÁZEMÍ MAUZOLEA KLEMENTA GOTTWALDA

V podzemí Památníku (10) bylo vybudováno zázemí pro Mauzoleum Klementa Gottwalda. Tvořily jej laboratoř, místnost pro lékaře a sestry, řídicí centrum, sklad a strojovna. Největší důraz při přestavbě podzemí byl kladen na technologii a vzduchotechniku, které měly splňovat nejpřísnější parametry. Výstavba podzemí byla

dokončena v říjnu 1953 a ve své původní podobě sloužila až do zpopelnění těla Klementa Gottwalda v roce 1962. Poté byla část techniky odstraněna. V současné době se z původního vybavení dochoval pouze velín a zůstala zachována dispozice laboratoře.

Mumifikaci těla Klementa Gottwalda provedli sovětské odborníci v čele s lékařem Zbarským. V roce 1955 převzali českoslovenští lékaři a odborníci péči o nabalzamované tělo i starost o veškeré technické zázemí.

Ve všech prostorách, kde se s tělem manipulovalo, musely být stabilní podmínky. Teplota vzduchu pro laboratoř byla předepsána na 16 °C a vlhkost vzduchu na 80 %. Laboratoř byla vybavena nejmodernější technikou, např. protipožárními čidly nebo elektrickými „muchobijkami“.

Ve výklenku laboratoře si můžete prohlédnout červený sarkofág z *Ústřední síně*, ve kterém byla uložena urna Klementa Gottwalda po zpopelnění těla v roce 1962.

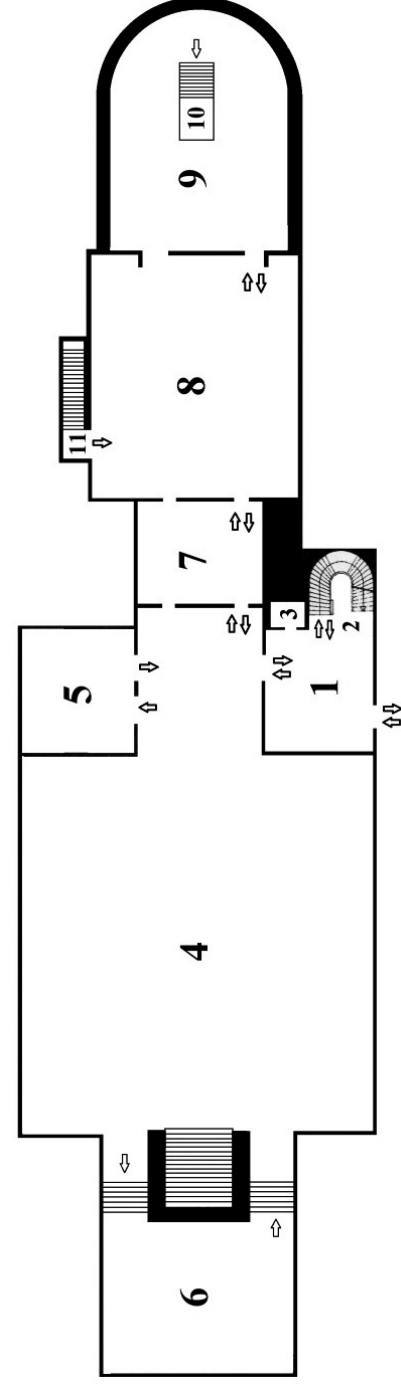
Další informace a doprovodný obrazový materiál o dějinách Památníku naleznete v samoobslužném infopanelu umístěném v expozici.

Děkujeme za Vaši návštěvu.

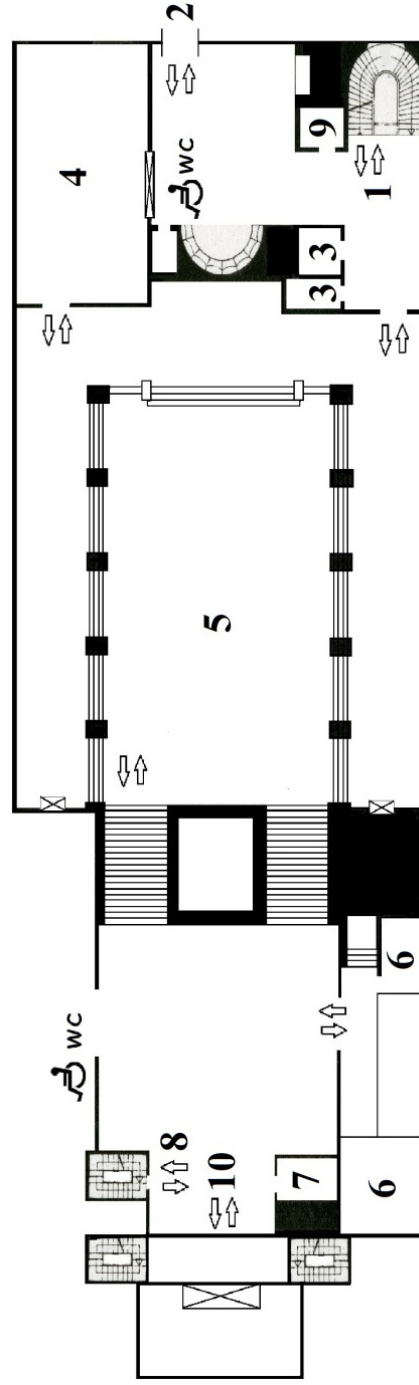
ORIENTAČNÍ PLÁN NÁRODNÍHO PAMÁTNÍKU NA VÍTKOVĚ

I. patro

- 1 Pokladna
- 2 Schodiště do 2. patra + šatna
- 3 Výťah
- 4 Stálá expozice
- 5 Kaple padlých
- 6 Kolumbárium
- 7-8 Výstavní prostor
- 9 Síň osvození
- 10 Vstup do podzemí
- 11 Východ z podzemí

II. patro

- 1 Schodiště do 1. patra
- 2 Kavárna
- 3 WC
- 4 Prezidenstský salonek
- 5 Slavnostní síň
- 6 WC
- 7 Výťah na vyhlídku
- 8 Schodiště na vyhlídku
- 9 Výťah
- 10 Vstup k Hrobu neznámého vojína